

УДК 348.01/.07

Альмес М.І., викладач кафедри міжнародних відносин Львівського університету бізнесу та права

Принципи канонічного права

Стаття присвячується дослідженню поняття принципів канонічного права їх класифікації та короткій характеристиці окремих з них. Визначається правова природа правового статусу як категорії з використанням деяких точок зору вітчизняних науковців. Визначається вплив принципів церкви як організації на формування не лише вірян, але і юристів та громадян України.

Ключові слова: принцип, канонічне право, принципи канонічного права, церква, архаїчність, соборність, єдність Церкви, догматичність, акривія, ікономія.

Статья посвящается исследованию понятия принципов канонического права, их классификации и краткой характеристике некоторых из них. Определяется правовая природа правового статуса как категории с использованием некоторых точек зрения отечественных ученых. Определяется влияние принципов церкви как организации на формирование не только верующих, но и юристов и граждан Украины.

Ключевые слова: принцип, каноническое право, принципы канонического права, церковь, архаичность, соборность, единство Церкви, догматичность, акривия, икономия.

The article is devoted to the study of the principles of the concept of canon law classification and briefly describe some of them. Determine the legal nature of the legal status as a category using some viewpoints national scientists. Determine the impact of the principles of the Church as an organization to form not only believers, but also lawyers and citizens of Ukraine.

Keywords: principle of canon law, principles of canon law, church, archaic, unity, unity of the Church, dogmatism, acres eyelash, oikonomia.

Постановка проблеми. Слід зазначити, що праворозуміння більшості українців засноване на Євангельських коренях. Можливо, причиною загального правового нігілізму, який спостерігається в Україні є те, що християнське праворозуміння громадян поки що практично не адаптується в системі діючого права. Сьогодні ми маємо суттєвий розрив між принципами громадянського суспільства, закладеними в українському законодавстві і принципами християнської православної каноніки. Визначення поняття принципів канонічного права є важливим, оскільки це основа, фундамент, який є підґрунтям всього вчення, яке викладене в канонічному праві.

Аналіз дослідження даної проблеми Важливі аспекти даної проблематики в наш час висвітлюють такі відомі науковці як Жилиук С.І., Іщук О.В., Лазор Л.І., свящ. М. Лагодич, Сливка С.С. та інші.

Мета даної статті полягає у визначенні поняття принципів канонічного права, для розуміння змісту канонічного права, сукупності канонічно-правових приписів, за допомогою яких здійснюється регулювання церковних відносин, прав, обов'язків, заборон; проведенні класифікації принципів канонічного права та короткій їй характеристиці.

Виклад основного матеріалу. Поняття принцип з лат. *principium* — начало, основа — це твердження, яке сприймається як головне, важливе, суттєве, неодмінне або, принаймні, бажане. У повсякденному житті принципами називають внутрішні переконання людини, ті практичні, моральні та теоретичні засади, якими вона керується в житті, в різних сферах діяльності [9].

На думку професора Сливки С.С. «пошуки принципів мають ортодоксальний характер. Йдеться про вироблені релігійною практикою тверді переконання, неухильне дотримання вчення про Бога, догматичного богослів'я, що вимагає від

вірян послідовного та суворого дотримання. Це впливає із онтологічних засад природного права, моралі, церковних традицій, національних звичаїв тощо» [3,75].

При визначенні поняття принципів канонічного права професор Лазор Л.І. звертає увагу на те, що принципи канонічного права являють собою сукупність основоположних засад, повчальних істин, які можна розділити на три самостійні групи: божественні принципи, загальнолюдські принципи канонічного права та церковні принципи.

До божественних принципів професор відносить наступні принципи: Бог являється творцем всього життя земного; дії Бога всемогутні; дії Бога виправдані; Бог створив світ вільним, прирівнявши його в правах до Себе; Бог відноситься до світу з батьківською турботою і увагою; Бог відноситься із справедливістю до створеного світу; Бог безмежно Милосердний.

До загальнолюдських принципів належать: верховенство волі, законів Єдиного в Трійці Бога як Творця; блаженний для людини характер волі Божої як Святої; свобода волі людини; спокута Богом вини людей; особливість церковно-правового примусу; незмінність догматів віри і основних правил церковного устрою; праведність суду Божого як справедливого і т. д.

До церковних принципів відносить: невтручання у політичне життя держави; лояльність по відношенню до влади і співпраця з нею; участь у суспільному житті; здійснення релігійного повчання; захист чистоти православної віри; доступність; відкритість, гласність; віротерпимість [5,37].

Професор Сливка С.С. виділяє принципи для природно-правового аспекту канонічного права і позитивно-правового. При цьому принципи природно-правового аспекту є загальні та спеціальні.

До загальних принципів природно-правового аспекту належать: архаїчність, соборність, єдність Церкви, сенсильність, гештальтність, герменевтичність, симетричність, самотність, смирення, навернення та ін.

До спеціальних принципів канонічного права природного правового аспекту відносить: відповідальність перед Богом, благоговіння, тайність, сакральність, догматичність та ін.

Принципами позитивно-правового аспекту канонічного права є: корпоративність, акривія, економія, обрядовість [3,75].

Спробуємо визначити ознаки принципів канонічного права. Перш за все — це **загальний характер**. Вони є **стійкими** і залишаються незмінними протягом довгого періоду часу. Зазвичай принципи канонічного права фіксуються **зовнішніх формах (джерелах) канонічного права**, хоча можуть застосовуватися і як неписані.

Важливим є питання класифікації принципів канонічного права, яке розглядається через призму критеріїв та видів принципів канонічного права.

Принципи канонічного права можна класифікувати за наступними критеріями:

а) за формою виразу; б) за сферою дії та в) за змістом.

За формою виразу:

1) закріплені у Біблії (Святому Письмі) (справедливість, законність);

2) закріплені у церковних законах (канонах);

- закріплені у канонах Святих Апостолів (принцип постійності, благочестивості, праведності, істинності, єдності, істинності, достоїнності, індивідуального покарання, поміркованості, жертвованості, ревності, священнодія, ціломудрія, архаїчності, довершеності, віри у воскресіння мертвих);

- закріплені у канонах Вселенських Соборів (для прикладу дванадцять членів Символу віри як принципи);

- закріплені у канонах Помісних Соборів (соборність, єдність Церкви, догматичність, самостійності помісних Церков, повноти священства);

- закріплені у канонах Святих Отців (благоговіння, відповідальності перед Богом та ін.).

За сферою дії:

1) загальні (принципи: законності, обов'язковості, архаїчності, смирення, навернення);

2) галузеві, наприклад для галузі церковної устрій властиві такі принципи: соборності, святості, кафоличності, єдності та ін.; для галузі органи церковного управління – територіальний принцип церковної юрисдикції, принцип автокефальності та автономії, рівності помісних церков; для галузі церковна влада – принцип непомильності, послухності, постійності, благочестивості, праведності, істинності, достойності, поміркованості, ревності, довершеності та ін..

3) принципи окремих інститутів, наприклад для інституту «таїнство шлюбу» характерними є свобода і добровільність укладення шлюбу, моногамність та ін.; для інституту майнового права характерними є справедливість, розумність, добросовісність та ін.; для інституту правосуддя – принцип соборності судової влади, законності, особистої відповідальності та індивідуального покарання та ін..

За змістом: 1) загальні; 2) спеціальні;

Спробуємо дати характеристику окремим принципам канонічного (церковного) права.

Принцип **«законності»** яскраво можна простежити у Святому Письмі, зокрема у посланні апостола Павла до Галатів. Тут робиться принциповий наголос - «не справами закону» (2:16; 3:1-5; 7, 9-11; 14; 18; 21; 22; 26). Саме проти справ веде він свою полеміку, а не проти самого Закону. Насправді, він ясно стверджує, що Закон не протистоїть і не перешкоджає заповідям (3:21); він також навчає, що віра є правильним ставленням до Бога, а результатом її є послух. Цей принцип також є золотою ниткою у посланні святого апостола Павла до євреїв. В якості одного з доводів (3:21-22) він вказує на той факт, що навіть якщо б виправдання перед Богом могло бути досягнуто через дотримання Тори, ніхто б все одно не міг досягти його, так як ніхто не здатний дотримати всіх законів повністю. Апостол Павло стверджує, що якщо б праведність могла бути досягнута цим шляхом, то закон був би даний, щоб зробити це і до приходу на землю Ісуса, і йому не довелося б помирати (2:21); але насправді все інакше.

Слід згадати, що Павло, згідно з його Посланням, не вимагав, щоб євреї-християни відмовилися від дотримання закону, але тільки просив їх не нав'язувати дотримання Закону язичникам. Борючись із цією тенденцією з боку радикальної партії в Галатії, Павло проводить різкий контраст між справами, спрямованими на досягнення Божої прихильності шляхом дотримання Закону, і вірою, яка довіряє і підкоряється Богу.

Принцип **«справедливості»** закріплений у Біблії. «Ще бачив я під сонцем: де мала б бути правда, там неправда; де мало б бути правосуддя, там беззаконня. «І сказав я у серці своєму: «праведного і нечестивого буде судити Бог; тому що час для всякої речі і суд над усякою справою там». (Еккл.3:16-17). «І зійшов Ти на гору Синай і говорив з ними з неба, і дав їм суди справедливі, закони вірні, устави і заповіді добрі» (Неем.9:13).

Принцип **архаїчності** відображає початок, первісність у канонічному праві, що впливає з доісторичного періоду. Це не спеціальне наслідування старовини у канонічному праві, а необхідна, онтологічна потреба, природна норма, яка ніколи не вийде з ужитку церковно-канонічних процесів, буде вічним і незмінним, ортодоксальним. Без цього принципу Церква не може повноцінно реалізовувати передачу правових повноважень від Ісуса Христа у справі безперервної підтримки віри в Бога у святому храмі [3,77].

Принцип **«соборності»** - це принцип внутрішньої єдності, цілісності, неподільності,

об'єднаності, зближеності. Церква Христова називається Соборною (Кафолічною) тому, «що вона не обмежується ніяким місцем, ні часом, ні народом, але заключає в собі істинно віруючих усіх місць, часів і народів»[2]. Соборність Церкви є характеристикою як її в цілому, так і її частин. Соборність є властивістю, яка виявляє в будові церковного життя образ Триєдиного Бога. Бог єдиний, але кожна Божественна Особа є Бог, Який володіє всією повнотою Божественної сутності. Тому «Церква кафеолічна, як у своїй сукупності, так і у кожній зі своїх частин. Повнота цілого – не сума її частин, бо кожна частина володіє тією ж повнотою, що й ціле». «Інакше кажучи, **кожна помісна община володіє тією ж повнотою благодатних дарів, що і вся Церква в цілому, бо в ній у тій же повноті присутній Той самий Христос**» [2].

Принцип єдності. Церква Христова одна і єдина [7]. Основою єдності Церкви, як Тіла Христового є те, що в неї один Глава І Господь Ісус Христос (Єф. 5:23), і діє один Дух Святий, Який животворить Тіло Церкви і єднеє усіх її членів з Христом як з її Главою. Церква є єдністю «нової людини у Христі». Втілюючись і ставши людиною, Син Божий «знову розпочав довгий ряд людських істот» [8], започаткувавши новий, благодатний народ, духовне потомство Другого Адама. Єдність Церкви є вищою за будь-яку людську та земну єдність, вона подається Богом як досконалий і божественний дар. Члени Церкви об'єднані у Христі Ним Самим, об'єднані, як виноградні лози, вкорінені в Ньому і зібрані в єдність вічного і духовного життя. Єдність Церкви долає бар'єри та межі, у тому числі расові, мовні, соціальні. Благовістя спасіння належить проголошувати всім народам, щоб привести їх в єдине лоно, об'єднати силою віри, благодаттю Святого Духа (Мф. 28, 19-20; Діян. 1:8). В Церкві долається ворожість та відчуженість, звершується єднання в любові розділеного гріхом людства за образом Єдиносущної Трійці. Церква – єдність Духу в союзі миру (Єф. 4:3), повнота і безперервність благодатного життя і духовного досвіду. «Де Церква, там і Дух Божий, і де Дух Божий, там і Церква і всяка благодать» [8]. У єдності благодатного життя полягає основа єдності і незмінності церковної віри.

Сенсильність як принцип формує канонічне право на почуттях, почуттях віри в Бога, що розумом осягнути неможливо. Адже земля нерівноцінна небесам, тому Бога потрібно відчувати у своїй душі, відчувати його близькість і віддалення, Його промислительну всемогутність і покладання себе на Його волю. Людина є недосконала творіння і ця недоскопальність без сенсильності робить її безпомічною, безсилою, тому їй потрібні особливі, надприродні відносини із Божою силою [3,77].

Принцип **«герменевтичність»** (екзегези) як символічне, алегоричне тлумачення змісту Святого Письма, яке належить до сфери духовних предметів. Символічний (переносний) зміст як основний проглядається в образних порівняннях, поетичних зворотах, тайних пророчих видіннях, символічних діях, жанрах притчів і т.д. центральним місцем дії герменевтики (екзеолагії) є роз'яснення євхаристії як основної таїни Церкви та інших відомих таїн взагалі [3,77].

Принцип **«смирнення»** проявляється у чотирьох випадках: перед Богом, перед членами релігійної спільноти, перед ближніми, перед самим собою[3,78]. Смирненням озброювалися апостоли, ним перемагали істинно віруючі; воно дозволяло здобувати перемогу і давнім християнам, і теперішнім. Смирненням людина догоджає Богові більше, ніж жертвами і принесеннями. Завдяки йому досягають доскопальності праведні, приймаються Богом ті, хто кається, примиряються із Ним грішники, виправдовуються винні. Смирнення є джерелом, із якого витікає усе добре.

Принцип **«відповідальність перед Богом»:** *“Глядіть, щоб ніхто нікому не віддавав злом за зло, але завжди дбайте про добро один для одного й для всіх”*

(1 Солунян 5: 15). Цей вірш є частиною поради апостола Павла церкві в Солуні в зв'язку з його посланням на тему другого приходу нашого Господа. Він нагадує їм, як обережно і вірно повинні жити ті, які мають таку надію слави, таку надію бути зібраними до Христа в Його з'явленні і царстві.

Принцип **«догматичність»**. Догмат - істина християнської віри, яка не підлягає сумніву внаслідок її богоодкровенного походження і яка є обов'язковою для всіх членів Церкви. Догмати є основою вчення Православної Церкви, і не підлягають зміні. Як Бог є незмінним та вічним, так і догмати Його Церкви є незмінними до кінця віку.

Основним і найдавнішим догматом православної Церкви є **Символ віри** - коротке й точне викладення всіх істин християнської віри, складене та затверджене на I та II Вселенських Соборах (в 325 р. в Нікеї та у 381 р. в Константинополі). Хто ці істини не приймає, той не може бути православним християнином.

Весь символ віри складається з 12-ти членів і в кожному з них міститься особлива істина, або, як ще її називають, догмат православної віри. З 381 року **Символ віри** Православною Церквою сповідується незмінним на відміну від Католицької церкви.

До принципів позитивно-правового аспекту канонічного права професор Сливка С.С належать **акривія** та **ікономія**.

Акривія (від грецьк. — суворість, точність) як принцип у канонічному праві є обов'язковим у Церкві. Адже кожна церква має свої начала віровчення, які вимагають суворості визначеності (без жодних відхилень), свої догматичні визначеності, свій статус. Цей принцип дає можливість здійснювати наукове обґрунтування релігії, Церкви, визначити її практичне застосування в межах установлених для себе норм [3,81].

Ікономія (від грецьк. πικνπμйб - улаштування будинку, справ) - у християнстві принцип богослов'я і вирішення церковних питань з позиції поблажливості, практичної користі, зручності. Ікономія має певні межі. У приватному випадку, ікономія - це незастосування канону або дисциплінарного правила там, де його наполегливе застосування може викликати спокусу і новий гріх. Акривія, навпаки, є тверде застосування правила і канону. Святі Отці називали богослов'ям тільки триадологію, а решта частини сучасного богослов'я (про творіння світу, про вітлення Бога Слова (Логосу), про порятунок, про Церкву, про Друге Пришестя і т. д.) відносили до області Божественного домобудівництва або Божественної ікономії (економії) (др.-грецьк. πικνπμйб), тобто, діяльності Бога в творінні, Промисел і спасіння світу. Як свідчить переказ, Святі Отці нібито приховували свої справжні погляди виходячи з принципу ікономії, а еретики проповідують їх справжні погляди (форма спіритизму). Ікономія - спосіб ставлення до вчинків християн, коли сенс пастирського дії переноситься на можливі наслідки і заради їх «виправлення» відмінюється елітими́я за проступок. Це дає пастирю можливість приймати рішення, що порушує букву церковного канону, але не суперечить його духу. Так наприклад, солдат, який іде на війну, може бути дозволено обвінчатися навіть під час Великого посту. Але ікономія ні за яких обставин не може дозволити або виправдати смертний гріх [6].

Висновки. Отже, розглянувши визначення поняття принципів канонічного права, їх класифікацію та коротку характеристику деяких із них, можна зробити наступні висновки.

Канонічне право розглядається як одна із галузей права, а також має богословський зміст. Перший із них притаманний для майбутніх юристів, другий — духовним семінаріям, академіям та богословським інститутам, факультетам світських університетів.

Хоча юристи та священнослужителі здійснюють різні місії, все ж таки в основі їх діяльності закладені принципи, які передбачені в Біблії і мають глибокі корені. Мораль починається із Закону Божого. Ситуація, яка склалась в правовій системі України має

певні ознаки кризових. Причиною цього є правовий нігілізм, непошана до моралі.

Вважаємо, що одним зі способів покращення ситуації в країні є звернення до тих начал, які були закладені давним-давно провидінням Божим у Законі Божому (Десяти Заповідях), згодом самим Ісусом Христом в нагінній проповіді, в церковному переданні, викладені Святими Отцями у їх творіннях.

Як у Слові Божому, так і у праві виражаються всі сфери життя суспільства. Досвід Церкви у врегулюванні цих питань може стати поштовхом у покращенні правової системи України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Біблія. Книги Священного Писання Старого та Нового Завіту. Переклад Патріарха Філарета (Денисенка) за Біблією російською мовою. - К.: Видання КП УПЦ КП, 2007.- 1416 с.
2. Катехизис - Митрополит Филарет Дроздов (краткий) посилання на джерело: http://www.pagez.ru/philaret/nasl_074.php
3. Канонічне право: [навч.посіб.]/С.С. Сливка. – К.:Атіка, 2013. –232 с.
4. Книга правил святих апостолів, Вселенських помісних соборів і Святих Отців / Переклад: Чокалюк С.М.; Редактор: Пухальська Н.Я. К.: Преса України 2008. – 368 с.
5. Лазор Л. И. Каноническое право: [учебник]/Л.И. Лазор, В.В. Лазор, И.И.Шамшина. – 1-е изд. – Луганск: Из-во ООО «Виртуальная реальность», 2010. – 567с.
6. Олег Давыденков. Догматическое богословие. Курс Лекций. Москва: Свято-Тихоновский Богословский Институт, 1997. Режим доступа: http://azbyka.ru/vera_i_neverie/o_boge2/davydenkov_dogmaticheskoe_bogoslovie_01-all.shtml
7. Св. Кипріан Карфагенський. «Про єдність Церкви».Режим доступу: <http://orthodox.org.ua/en/comment/reply/1654>
8. Св. Іриней Ліонський. «Проти ересей». Книга 3. гл. XXIV. http://mystudies.narod.ru/library/i/irenaeus/adv_haer.htm
9. Вікісловник, режим доступу: <http://uk.wiktionary.org/>

УДК 341.1/.8 + 34(3/9)

Андрєєнко О.Л., аспірант ЛьвДУВС

Примусові заходи у порядку самодопомоги та захист прав людини: історико-правовий аспект

У статті досліджуються правові підстави застосування примусових заходів у порядку самодопомоги під кутом захисту прав людини як в теоретичній, так і в практичній площині з позицій діючого у певний історичний час міжнародного права. Зокрема, розглядається аргумент щодо можливого існування права на гуманітарну інтервенцію як різновиду силової самодопомоги у старому міжнародному праві, що базувалося на міжнародній звичаєвій нормі та збереглося після прийняття Статуту ООН. Відтак, з приводу зазначеної проблематики автор дійшов висновку, що право на гуманітарну інтервенцію дійсно входило у систему заходів колишньої самодопомоги, проте у формі права на здійснення колективних примусових заходів, втім аж ніяк не одноосібних. У підсумку автор підтверджує положення щодо протиправності здійснення односторонньої неавторизованої гуманітарної інтервенції у порядку самодопомоги, тобто без уповноваження РБ ООН, з погляду сучасного міжнародного права.

Ключові слова: самодопомога, права людини, захист прав людини, гуманітарна інтервенція, мінімальний гуманітарний стандарт, інститут крайньої необхідності.